

УДК 321.7:165

Огаренко Є. С.

к. філос. н., доцент,

кафедра політології,

факультет міжнародних відносин, політології та соціології

ОНУ імені І. І. Мечникова,

Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,

Тел.: (38096) 7899184,

E-mail: ogarenko.eu@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707–5206.2022.35.259346>

ТРИ ПАРАДОКСИ ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТІЇ

У статті аналізуються три парадокси теорії демократії, що свідчать про кризу цієї теорії. Причинами парадоксального бачення демократії, що загострилося, можна вважати як протиріччя в самій теорії демократії, так і протиріччя в політичній практиці демократичних держав.

Відповідно до запропонованого автором підходу до аналізу парадоксів теорії демократії слід сконцентрувати увагу на ключовій для соціальної форми існування проблемі співвідношення свободи, рівності та справедливості.

Соціальне існує як перетин природного (необхідного) та свідомого (вільного).

У цій «паузі» розмістилися інтереси як мотиватори поведінки. «Надбудова» у вигляді колективної свідомості продукує цінності як регулятори поведінки. А баланс інтересів і цінностей стає основною соціальною проблемою, яка вирішується на підставі співвідношення свободи та рівності, що оцінюється як справедливе чи несправедливе. Останнє переноситься на конкретне здійснення справедливого чи несправедливого порядку в особі держави.

Соціалістична цінність державного пріоритету «рівності трудящих» була девальвована на початок 90-х років XX століття внаслідок очевидного дисонансу між теорією та практикою рівності та розвалу державного порядку — СРСР, що презентував цю цінність. Тому в сучасному світі демократичні системи балансують на рухливій рівновазі свободи та порядку у вигляді неоліберальної чи неоконсервативної політики держави. Але десоверенізація держави, що констатується в парадоксі Д. Родріка, підтверджена іншими дослідниками, змушує сумніватися в ефективності цієї політики в сучасному світі.

З метою осмислення парадоксів теорії демократії автором виносяться на розгляд такі твердження: 1. Демократія та держава — співіснуючі форми соціальної організації, які можуть тимчасово перетинатися і тим самим створювати ілюзію їхнього несуперечливого поєднання. Ця ілюзія була закладена європейською інтерпретацією прямої демократії античності. 2. В умовах представницької демократії ілюзія несуперечливого поєднання демократії та держави стимулюється за допомогою пропагандистського механізму державної самоідентифікації населення, заснованої на схильності людини до самообмана та на заохочуваних державою актуальних у тій чи іншій соціальній системі ідеологемах: націоналізму, патріотизму, соціалізму, лібералізму, правової держави. 3. Слід визнати існування в умовах представницької демократії «політичного класу», що має особливу економічну та психологічну мотивацію поведінки, а тому зацікавленого

у збереженні та підтримці особливого виду статусної (як демократичного різновиду станової) нерівності, у тому числі і за допомогою пропаганди ідеологічної догми народовладдя.

Ключові слова: політичний парадокс, теорія демократії, державна самоідентифікація, десуверенізація, політичний клас.

Постановка проблеми й аналіз попередніх досліджень

Мова піде про три політичні парадокси, пов'язані з теорією демократії. Всі три парадокси сформульовані не політологами. Річард Воллхейм і Жак Рансьєр більше філософи, ніж політологи, Дені Родрик — економіст.

Політологи, можливо, занадто «дорожать честю мундира», щоб «компрометувати» себе двозначністю парадоксів. Політологія, достатньо давно відділившись від соціології, часто «вариться у власному соку» політичних інститутів і процесів, штучно обрізаючи їх зв'язки з економічними та психологічними факторами, без яких немислимо виткати багатокілірний килим соціальності, однією з ниток якого є нитка політичного. Наукові парадокси завжди свідчать про кризу певної теорії, яка потребує розвитку. Очевидно, цієї долі не оминула і теорія демократії.

Крім трьох названих авторів, проблема політичного парадокса відображена у дослідженнях сучасного словенського неомарксиста Славоя Жижека, зокрема у книзі «Піднесений об'єкт ідеології». У контексті представленій в нашій статті точки зору важливою є оцінка Славоєм Жижеком ідеології як «парадокс-буття», стійкого рівно тією мірою, якою воно виявляється спотвореним і упущеним (Žižek, 1999).

Серед дослідників, чії ідеї, суміжні з поставленою проблемою, використані у статті, слід назвати Й. Шумпетера, А. Турена, І. Валлерстайна, Ф. Фукуяму, М. Ван Кревельда, Ч. Р. Милза, Г. Ласуелла.

«Парадокс у теорії демократії» сформульований Річардом Воллхеймом у 1962 році. Р. Воллхейм описує машину, яка збирає голоси виборців таким чином, що результат неодмінно є найбільш демократичним. Передбачається, що людина, яка голосує, віддає перевагу пропозиції політика А замість пропозиції політика Б, і що ці пропозиції є взаємовиключними. Людина вважає, що пропозиція А має бути реалізована. Тому вона голосує за варіант А в машині. Коли машина підрахувала всі голоси, пропозиція Б отримала більше голосів, ніж пропозиція А. Оскільки людина демократично налаштована, вона вважає, що пропозиція, обрана демократичним процесом, має бути реалізована. Виходить, що обидві пропозиції А і Б мають бути реалізовані, а це протиріччя (Weiss, 1973).

Сам Воллхейм пропонує можливе вирішення парадокса, постулюючи два принципи моральності (правильності) вибору, «прямий» і «опосередкований». Інтерпретуючи точку зору автора, можна сказати, що в першому випадку вибір засновується на власній оцінці моральності (правильності) або аморальності (неправильності) переваги. У другому — на загальноприйнятій. Або можна сказати, що йдеться про розрізнення індивідуальної моральності та колективної моралі. Або про те, що часто позначають як різницю совісті і моралі.

Цей парадокс можна назвати «парадоксом недемократичності демократичного вибору».

Уявляється, що при розгляді витоків цього парадокса доречно пригадати формулу Алексіса де Токвіля «тиранія більшості», запропоновану ще у 30-ті роки XIX століття автором, який досліджував на власному досвіді американську демократію. Замість персоналізованої тиранії держави може встановитися безособова тиранія більшості, небезпека якої не помічається доти, доки демократично обрані державні інститути приймають рішення, що не суперечать інтересам і настроям більшості, яка, за Токвілем, вважає себе завжди правою.

Політична гарантія «права меншості» не звільняє людину психологічно від ситуації когнітивного дисонанса, близької до ситуації, яка описується в парадоксі Р. Воллхейма. Відомо, що поширений шлях порятунку від когнітивного дисонанса — прийняття точки зору більшості.

Другий парадокс вперше сформульований у книзі Дені Родрика «Глобалізація зайшла занадто далеко?» у 1997 році як *протириччя між суверенністю внутрішньої політики держав і розмиванням цієї суверенності через їхню включеність у глобалізовану економіку*. Це виражається, по-перше, в тому, що зменшення кількості бар'єрів для торгівлі і прямих іноземних інвестицій парадоксально встановлює нові межі між соціальними групами, які можуть скористатися перевагами таких транснаціональних відносин і які не в змозі це зробити. До перших належать висококваліфіковані робітники і ті, хто має можливість реалізувати себе у сферах, де вони найбільш затребувані. До других — некваліфіковані і напівкваліфіковані робітники, чії позиції в умовах глобалізації стають хисткими.

По-друге, техніка і культура в умовах глобалізації стандартизуються, і багато націй демонструють неприйняття подібних колективних норм і цінностей, поширених на міжнародному рівні у стандартизованих формах.

По-третє, загроза глобалізації виникає тому, що вона ускладнює забезпечення національними урядами соціального страхування.

Можливість розв'язання парадокса Д. Родрик пов'язує з двома умовами: 1) ринки та уряди повинні доповнювати, а не замінити один одного; 2) необхідно визнати можливість множини моделей капіталізму (а не тільки глобалізованого), які сприяють економічному процвітанню держав (Rodrick, 1997).

Цей парадокс можна назвати «парадоксом несuverенності суверенної держави».

До теорії демократії належить ще один парадокс, сформульований Жаком Рансьєром у 1998 році у книзі «На краю політичного». На думку автора, політика є типом парадоксальної дії. У формулі, за допомогою якої Арістотель описує «правильну» політику (у вигляді «політії» як «правильної» форми правління) і згідно з якою політика є влада над рівними, а громадянин — той, хто бере участь у факті владарювання і підвладності, висловлюється парадокс.

Ця формула суперечить нормальній логіці дії, яка прагне, щоб агент, наділений особливою здатністю, справив вплив на матерію або об'єкт, які

володіють особливою здатністю сприймати цей вплив, тобто самого себе (Рансьєр, 2006).

Таким чином, Ж. Рансьєр вбачає парадоксальність у ключовому для Аристотеля понятті «політії», де «добročесність громадянина, очевидно, і полягає у здатності чудово і володарювати, і підкорятися». Інтерпретуючи цей парадокс, Ж. Рансьєр відмовляється від консенсусного розуміння демократії на користь «дисенсусного». Суть політики, за Ж. Рансьєром, у *парадоксальній постійності зіткнення суб'єктів за право і компетенцію говорити від загального імені, в якості суб'єктів загального простору, претендувати на те, що їхня мова може бути загальнозначимою*.

У цьому контексті консенсус, досягнення згоди конфліктуючих сторін не є сутністю демократії. Сутність консенсусу, за Ж. Рансьєром, нерозумна згода, протиставлена конфлікту та насиллю. Сутністю консенсусу є припинення розбіжності, зведення народу до суми частин соціального тіла, а політичної спільноти — до відносин між інтересами різних частин. *Консенсус є зведенням політики до поліції* (у вихідному значенні цього слова як піклуванні держави про народонаселення). Це кінець політики, тобто не виконання її цілей, але просто повернення нормального стану речей, стану «неіснування політики» (Rancière, 2006).

Реальна, а не декларована демократія (Аристотелівська «політія»), за Рансьєром, це не інституція, не форма державного правління, а спосіб громадянських відносин, де відбувається безперервний «дисенсус», тобто суперечка «неврахованих» за право «бути врахованими» у понятті «народ», «врахованими» не арифметично, а політично — як тих, чий голос чується як мова.

Але «політичний слух» дуже своєрідний. Він воліє вважати «не почуте» просто шумом або нечленороздільною мовою. В цьому сенсі голос раба як «говорячого знаряддя» може бути «не почутим».

Ж. Рансьєр ставить під сумнів демократичність «правової держави» в якості зразка сучасної демократії. Критикуючи лицемірство концепції «правової держави», Рансьєр пише: «Сучасна держава, як говорять, — держава скромна, держава, яка повертає, з одного боку, юридичному, з іншого — соціальному все у них колись взяте. Але держава проявляє цю скромність не стільки у відношенні самої себе, скільки у відношенні політики. Стаючи «скромною», вона намагається звести нанівець не стільки свій апарат, скільки політичну сцену прояву і проробки суперечки, сцену спільності, яка зводила разом окремі світи» (Rancière, 2013, с. 153).

Цей парадокс можна назвати «парадоксом недемократичності правової держави».

Таким чином, аналізуючи запропоновані Річардом Воллхеймом, Жаком Рансьєром і Дені Родриком парадокси «демократичного правління», автор статті ставить за мету дослідити осмислення факту і наслідків формування в сучасних державах-демократіях «політичного класу», який має особливу мотивацію поведінки, а тому зацікавлений у збереженні й підтримці особливого виду статусної (як демократичного різновиду станової) нерівності, в тому числі й через пропаганду ідеологеми народовладдя.

Виклад основного матеріалу

Причинами загостреного парадоксального бачення демократії можна вважати як протиріччя в самій теорії демократії, так і протиріччя в політичній практиці демократичних держав. Політичні теорії часто стають ангажованими політичними ідеологіями, а ті своєю чергою використовуються державами як засіб політичної ідентифікації населення.

Теорія демократії стала по суті державною ідеологією демократії у двох її різновидах, ліберальному і соціалістичному, які відповідають двом актуалізованим індустріальним суспільством демократичним цінностям свободи і рівності на протигагу консервативній цінності державного порядку.

У відповідності до пропонованого авторського підходу до аналізу парадоксів теорії демократії слід сконцентрувати увагу на ключовій для соціальної форми існування проблемі співвідношення свободи, рівності та справедливості.

Соціальне існує як перетин природного (необхідного) і свідомого (вільного). У цій «паузі» розмістилися інтереси як мотиватори поведінки. «Надбудова» у вигляді колективної свідомості продукує цінності як регулятори поведінки. А баланс інтересів і цінностей стає головною соціальною проблемою, яка вирішується на основі співвідношення свободи і рівності, яке оцінюється як справедливе або несправедливе. Останнє переноситься на конкретне втілення справедливого або несправедливого порядку в особі держави.

Соціалістична цінність державного пріоритету «рівності трудящих» була девальвована на початку 90-х років ХХ століття внаслідок очевидного дисонансу між теорією і практикою рівності та руйнуванням державного порядку, який презентував цю цінність, — СРСР. Тому в сучасному світі демократичні системи балансують на рухливій рівновазі свободи та порядку у вигляді неоліберальної або неоконсервативної політики держави.

Ліберальна цінність свободи початково спиралася на ідею «невидимої руки ринку», яка вельми привабливо інтерпретувала ключову для епохи модернізації соціальну проблему «свободи — рівності — справедливості».

У ліберальній моделі «невидимої руки ринку» нерівність учасників виробництва, яка склалася стихійно, гіпотетично мала б відповідати моделі справедливого соціального порядку, невіддільній від вищої ліберальної цінності — свободи індивіда. Справедливого за однієї необхідної умови: розумності як вищої загальнолюдської цінності. Але при цьому розумності, інтерпретованої в дусі раціоналізованої розумності, опосередкованої європейською епохою Просвітництва.

«Свобода» як одне з базових «природних прав» людини в теорії ліберальної демократії, сформульованих двісті років тому, вимагає більш серйозного аналізу.

Саме поняття прав не належить до числа природних регуляторів поведінки людини, а є наслідком договору про можливі обмеження дій, встановлені штучно, тобто опосередковані свідомістю і волею. І людина приймає ці обмеження внаслідок добровільного самообмеження. Сама ево-

люція правових обмежень у бік більшої свободи поведінки показує, що права міняються штучним чином.

Як «природні» певні права сприймаються людиною внаслідок звички до їх існування в соціально опосередкованих умовах. Тобто «природних прав людини» не існує, а є права людини, які сприймаються як «природні» в одних умовах і «неприродні» в інших.

Ця «природна» для людини, а по суті штучна опосередкованість, не помічається людиною. Тому вона «природно» відтворює штучні матриці поведінки до тих пір, поки не засумнівається у «природності» цих прав. Наприклад, через концепт «людське, занадто людське» Фрідріх Ніцше намагався похитнути звичні матриці соціальної поведінки, вводячи культ нового героя — «надлюдини». Його філософія, адаптована нацистською ідеологією, дозволила потім зробити правовою нормою, наприклад, отримання дозволу на шлюб від державних органів, які підтверджували приналежність молодят до арійської раси «надлюдей».

Тобто нацистська ідеологія, трансформувавши моральні ідеї Ніцше і пристосувавши їх до державно-політичних цілей, перетворила їх на «природні» права людей, але не всіх, а тих, хто належав до німецької нації. Звідси і «банальність зла», як інтерпретувала феномен нацизму Ханна Арендт.

У своєму есе «Дві концепції свободи» переконаний ліберал Ісайя Берлін сформулював концепцію негативної та позитивної свободи. За І. Берліном, «негативне» і «позитивне» поняття свободи історично розвивалися в розбіжних напрямках і не завжди логічно правильними кроками, поки кінець кінцем не прийшли до прямого зіткнення одне з іншим в особі ліберальних і соціалістичних держав.

Прибічники першого поняття бажають приборкати владу, другого — отримати її у власні руки. І тут не просто дві різні інтерпретації одного поняття, а два докорінно різних і непримиримих уявлення про цілі життя.

Визначаючи людину як нормальну, Ісайя Берлін має на увазі те, що вона не могла б з легкістю порушити певні норми, не відчуваючи при цьому відчуття огиди. Саме такі норми порушуються, коли людину без суда оголошують винною або карають за законом, який не має зворотної сили; коли дітям наказують доносити на своїх батьків, друзям — зраджувати один одного, а солдатам — вдаватися до варварських методів ведення війни; коли людей катують і вбивають, а меншості знищують тільки тому, що вони викликають роздратування у більшості або у тирана (Berlin, 2001).

Але відчуття огиди — емоційний стан, причини якого можуть вельми різнитися у представників різних культур, що породжують різні політичні системи і різні інтерпретації «природності».

Намаганнями вирішення давно уловлюваних протиріч теорії та державної практики ліберальної демократії можна вважати запропоноване в середині ХХ століття економістом Й. Шумпетером поняття «демократичний метод» як більш коректну характеристику буржуазних демократій, де буржуазія втратила з часом венчурний характер підприємництва. Пізніше Р. Даль запропонував термін «поліархія» як засіб модернізації класичної теорії демократії.

Як рятівне коло ліберальної цінності свободи з'явилася теорія «раціонального вибору» з її концепцією держави як «осілого бандита» і раціонально вирішуваної «дилеми двох в'язнів». При цьому раціональне взаємовигідне вирішення двох ізольованих одного від іншого в'язнів про те, як отримати мінімальний тюремний термін за спільно скоєний злочин, відбувається без посередників і підказок, шляхом методу власних спроб і помилок.

Але в реальній політичній практиці «осілий бандит» ніколи не веде себе байдуже до населення, яке робить постійний вибір правильного рішення. Доречно пригадати парадоксальну формулу «раціональність без розуму», яку стосовно політичного управління електоральною поведінкою використав Ч. Р. Міллз. Суть формули полягає в тому, що використовувана політиком раціональність аргументації звернена не тільки і навіть не стільки до свідомості виборця, скільки до підсвідомої установки виборця на пріоритет раціональності. І цей пріоритет, за розрахунком політика, має привести до прогнозованої дії.

В умовах девальвації цінності рівності і цінності свободи ідеологічний маятник відхилився в бік консервативної цінності державного порядку.

Сформульований Дені Родриком парадокс суверенності та глобалізації не виник на пустому місці. На небезпеку десоверенізації сучасних держав указували різні дослідники.

Ален Турен ще в 90-ті роки ХХ століття висловив думку, що сучасна держава не є тепер принципом єдності суспільного життя. Вона сприймається швидше як керівник підприємства, бюрократ або як тоталітарна влада, а не в якості агента інтеграції діючих осіб суспільства. Тому національне почуття сьогодні набагато слабше, особливо у Західній Європі (Touraine, 1998).

З точки зору Іммануїла Валерстайна, легітимність державних структур і тим самим їхня здатність підтримувати порядок падає. Це виражається у збільшеному відчутті незахищеності — стурбованість злочинністю, стурбованість немотивованим насиллям, стурбованість неможливістю досягти справедливості в судовій системі, стурбованість грубістю і жорстокістю поліції (Wallerstein, 2003).

Нарешті, неоліберал Френсіс Фукуяма в книзі «Сильна держава» приходить до висновку про необхідність посилення демократичної державності як умови підтримки демократичного порядку в сучасному світі навіть шляхом порушення суверенітету незалежних, але «слабких держав» (Fukuyama, 2006). А в книзі «Ідентичність» Ф. Фукуяма проаналізував проблему послаблення державної ідентичності населення в сучасних західних демократіях (включаючи американську) як найбільш суттєву з точки зору протистояння сучасному тероризму (Fukuyama, 2019).

Сьогодні популярними визначеннями сучасних західних демократій стали поняття «медіакратія» і «цифровий тоталітаризм».

Висновки

Таким чином, коли в сучасній суспільній свідомості виявилися суттєво девальвованими три базові цінності демократії (свобода, рівність, справед-

лівість), потребує перегляду та переоцінки сама теорія демократії. На це вказують розглянуті в статті парадокси. З метою осмислення парадоксів теорії демократії слід прийняти до уваги такі міркування:

1. Демократія (як спосіб суспільних відносин, за Ж. Рансьєром) і держава (як базовий інститут соціального управління) — співіснуючі форми соціальної організації, які можуть тимчасово перетинатися (в періоди демократичних трансформацій суспільних відносин) і тим створювати ілюзію їхнього можливого несуперечливого поєднання. Основа цієї ілюзії була закладена європейською інтерпретацією прямої демократії античності. Тут доречно пригадати думку М. ван Кревельда про те, що античність не знала інституту держави, оскільки в античному уявленні уряд — це не політики, а чиновники (які обираються щорічно), що керують не державою, а сферою публічного. Тобто сферою, яка включала в себе ще й релігійні, культурні, громадські справи, наближаючись швидше до тоталітарної, а не ліберальної держави (Van Creveld, 2005).

2. В умовах представницької демократії ілюзія несуперечливого поєднання демократії та держави пропагандистськи стимулюється через механізм державної самоідентифікації населення, заснований на схильності людини до самообману і на заохочуваніх державою актуальних в ту або ту епоху ідеологемах: націоналізму, патріотизму, соціалізму, лібералізму, правової держави.

Доречно пригадати тут визначення політики Г. Лассуеллом як «мистецтва створення вигаданих цінностей».

3. Визволенню від ілюзії несуперечливого поєднання демократії та держави може сприяти визнання існування в умовах представницької демократії «політичного класу», який має особливу економічну і психологічну мотивацію поведінки, а тому зацікавлений у збереженні та підтримці особливого виду статусної (як демократичного різновиду станової) нерівності, в тому числі й за допомогою пропаганди ідеологічної догми народовладдя.

References [Список використаної літератури]

- Berlin, I. (2001). *Philosophy of Freedom. Europe*. М.: New Literary Review [in Russian]. [Берлин И. *Философия свободы. Европа*. М.: Новое литературное обозрение, 2001. 448 с.]
- Fukuyama, F. (2006). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century (Messenger Lectures)*. М.: Keeper [in Russian]. [Фукуяма Ф. *Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке*. М.: Хранитель, 2006. 220 с.]
- Fukuyama, F. (2019). *Identity*. Moscow: Alpina Publisher [in Russian]. [Фукуяма Ф. *Идентичность*. М.: Альпина Паблишер, 2019. 256 с.]
- Ranciere, J. (2006) *On the Edge of the Political*. Moscow: Praxis [in Russian]. [Рансьєр Ж. *На краю политического*. М.: Праксис, 2006. 240 с.]
- Ranciere, J. (2013). *Dissent: Politics and Philosophy*. St. Petersburg: Machina [in Russian]. [Рансьєр Ж. *Несогласие: Политика и философия*. СПб.: Machina, 2013. 192 с.]
- Rodrick, D. (1997, March). *Has Globalization Gone Too Far?* Washington, DC: Peterson Institute for International Economics. Retrieved from <https://archive.org/details/hasglobalization00rodr> [in English]. [Rodrick D. *Has Globalization Gone Too Far?* Washington, DC: Peterson Institute for International Economics. 1997, March. 128 p. URL: <https://archive.org/details/hasglobalization00rodr> (дата звернення: 02.02.2022)].

- Touraine, A. (2019). *Return of the acting man. Essay on sociology*. M.: Scientific world [in Russian]. [Турен А. *Возвращение человека действующего. Очерк социологии*. М.: Научный мир, 1998. 204 с.].
- Van Creveld, M. (2005). *Transformation of War*. Moscow: Alpina Business Books [in Russian]. [Кревельд М. *Трансформация войны*. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 344 с.].
- Wallerstein, I. (2003). *After liberalism*. M.: Editorial URSS [in Russian]. [Валлерстайн И. *После либерализма*. М.: Едиториал УРСС, 2003. 256 с.].
- Weiss, D. D. (1973, May). Wollheim's Paradox: Survey and Solution. *Political Theory*. 1(2), 154–170. [in English]. [Weiss D. D. Wollheim's Paradox: Survey and Solution. *Political Theory*. 1973, May. Vol.1, Is.2. P. 154–170].
- Žižek, S. (1999). *Sublime object of ideology*. [in Russian]. [Жижек С. *Возвышенный объект идеологии*. М.: Художественный журнал, 1999. 236 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/philosoph/jijek-vozv_o_ideologii-81.pdf (дата звернення: 01.01.2022)].

Стаття надійшла в редакцію 17.05.2022

Ogarenko E. S.

Department of Political Science,
Odessa I. I. Mechnikov National University
French Blvd., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THREE PARADOXES OF THE THEORY OF DEMOCRACY

Summary

The article analyzes three paradoxes of the theory of democracy, which testify to the crisis of this theory. The reasons for the aggravated paradoxical vision of democracy can be considered both contradictions in the very theory of democracy and contradictions in the political practice of democratic states.

In accordance with the proposed author's approach to the analysis of the paradoxes of the theory of democracy, attention should be focused on the key problem for the social form of existence, the problem of the relationship between freedom, equality and justice.

The social exists as the intersection of the natural (necessary) and the conscious (free). Interests as motivators of behavior were placed in this «pause». The «super-structure» in the form of collective consciousness produces values as regulators of behavior. And the balance of interests and values becomes the main social problem, solved on the basis of the ratio of freedom and equality, which is assessed as fair or unfair. The latter is transferred to the specific embodiment of a just or unjust order in the person of the state.

The socialist value of the state priority of «workers' equality» was devalued in the early 90s of the 20th century due to the obvious dissonance between the theory and practice of equality and the collapse of the state order that represented this value — the USSR. Therefore, in the modern world, democratic systems balance on a fluid balance of freedom and order in the form of neo-liberal or neo-conservative state policies. But the desovereignization of the state postulated in D. Rodrik's paradox, confirmed by other researchers, casts doubt on the effectiveness of this policy in the modern world.

In order to comprehend the paradoxes of the theory of democracy, the author submits the following statements for consideration: 1. Democracy and the state are coexisting forms of social organization that can temporarily intersect and thus create

the illusion of their consistent combination. The basis of this illusion was laid by the European interpretation of the direct democracy of antiquity; 2. Under the conditions of representative democracy, the illusion of a consistent combination of democracy and the state is stimulated through the propaganda mechanism state self-identification of the population, based on a person's tendency to self-deceive and on the ideologies encouraged by the state that are relevant in a particular social system: nationalism, patriotism, socialism, liberalism, the rule of law. 3. It is necessary to recognize the existence in the conditions of a representative democracy of a «political class» that has a special economic and psychological motivation for behavior, and therefore is interested in preserving and maintaining a special type of status (as a democratic variety of class) inequality, including through the propaganda of the ideological dogma of democracy.

Key words: political paradox, theory of democracy, state self-identification, desovereignization, political class.